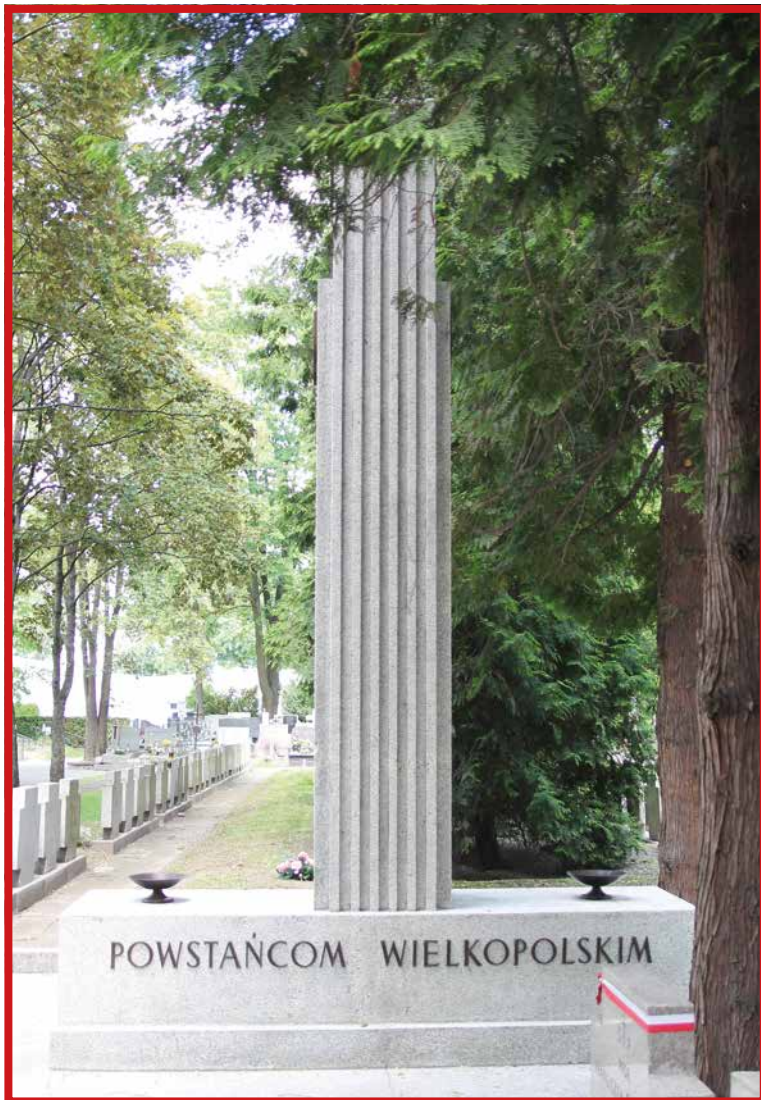

Powstańcy Wielkopolscy: bohaterowie, z których jesteśmy dumni

PRZEWODNIK
dla nauczycieli
ze scenariuszem
lekcji

Projekt edukacyjny towarzyszący
renowacji kwatery Powstańców
Wielkopolskich i Śląskich
na Powązkach Wojskowych

Instytut
Poznański

Szanowni Państwo, drodzy Nauczyciele!

Instytut Poznański wraz z **Projektem Poznań** realizują projekt edukacyjny towarzyszący renowacji kwatery Powstańców Wielkopolskich i Śląskich na Powązkach Wojskowych w Warszawie. Na cmentarzu tym pochowanych jest ponad 60 bohaterów, którzy po Powstaniu związali swoje życie ze stolicą. **W 2019 r. rozpoczęliśmy renowację ich kwatery.**

Kiedy prześledziliśmy losy wielu Powstańców pochowanych na Powązkach, zrozumieliśmy, że dla młodych ludzi mogą one być lekcją historii i patriotyzmu. Zachęcamy do przeprowadzenia zajęć tematycznych poświęconych bohaterom Powstania Wielkopolskiego z wykorzystaniem materiałów, które przygotowaliśmy.

Fot. Marcin Lobaczewski

Ważnym miejscem pamięci dla wszystkich Wielkopolan są Powązki, na których spoczywają Powstańcy Wielkopolscy. Jako grupa poznaniaków żyjących w Warszawie – ale wciąż mocno związanych z rodzinnym miastem – postanowiliśmy odnowić ich kwaterę. Było to możliwe dzięki wsparciu kilkudziesięciu osób, w tym wiceministra spraw zagranicznych Szymona Szyrkowskiego vel Sęka, oraz współpracy z dwiema organizacjami: Stowarzyszeniem Projekt Poznań i Fundacją Instytut Poznański.

Cele zajęć edukacyjnych

● Przekazanie podstawowej wiedzy o najważniejszych faktach związanych z Powstaniem Wielkopolskim

Uczeń posiada informacje na temat przyczyn wybuchu Powstania i przebiegu walk. Potrafi w sposób chronologiczny przedstawić wydarzenia związane z Powstaniem Wielkopolskim. Identyfikuje postaci historyczne, które miały wpływ na wybuch i przebieg powstania (m.in.: Ignacy Jan Paderewski, gen. Józef Dowbor-Muśnicki, kpt. Stanisław Taczak, Franciszek Ratajczak).

● Zaangażowanie uczniów w dyskusję o znaczeniu Powstania Wielkopolskiego w wymiarze narodowym i indywidualnym

Uczeń potrafi wymienić najważniejsze skutki Powstania Wielkopolskiego. Rozumie, jaką rolę odegrało ono w ukształtowaniu granic niepodległej Rzeczypospolitej. Uczeń interpretuje źródła historyczne (wspomnienia wybranych Powstańców) i na tej podstawie potrafi zrekonstruować sposób myślenia i działania bohaterów.

● Dostarczenie wiadomości na temat dalszych losów Powstańców Wielkopolskich, ze szczególnym uwzględnieniem bohaterów, którzy związali swoje życie z Warszawą

Uczeń wie, że wysiłek patriotyczny wielu uczestników Powstania Wielkopolskiego miał swoją kontynuację w przyszłości. Potrafi wymienić przykłady zaangażowania weteranów Powstania Wielkopolskiego w kolejne zdarzenia historyczne (wojna polsko-bolszewicka, Powstania Śląskie, wojna obronna 1939 r., działalność podziemna w czasie II wojny światowej, Powstanie Warszawskie).

● Uwzględnienie w przekazie edukacyjnym elementów wychowania patriotycznego

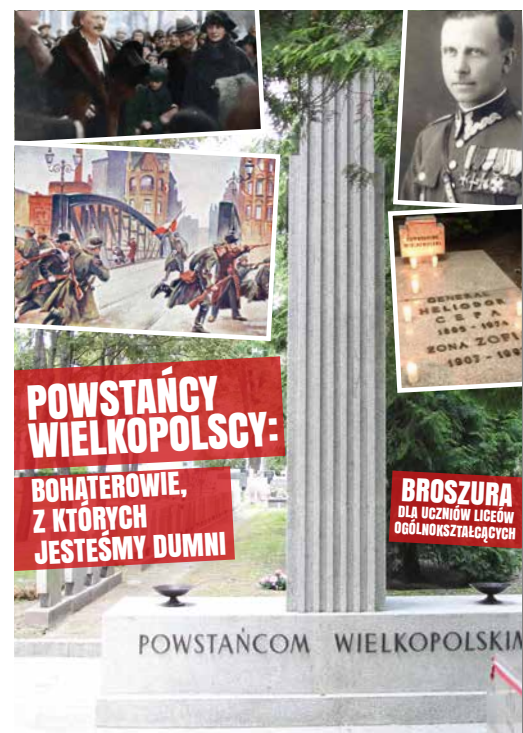
Uczeń rozumie, jak ważne dla tożsamości narodowej jest zachowanie pamięci o bohaterach Powstania Wielkopolskiego. Docenia wartość ich ofiary i oddaje im szacunek. Dostrzega znaczenie Powstania Wielkopolskiego, które było polskim powstaniem narodowym.

Materiały do wykorzystania

- Kolorowy folder „Powstańcy Wielkopolscy: bohaterowie, z których jesteśmy dumni”
- Zeszyt ćwiczeń „Co wiesz o Powstaniu Wielkopolskim?”

Prawidłowe odpowiedzi na pytania testowe: 1B, 2C, 3A, 4C, 5A, 6ABC, 7BC, 8B

- Edukacyjne strony internetowe, np. <https://27grudnia.pl/>, <https://pw.ipn.gov.pl>, cyryl.poznan.pl

I. Jak wyzwalamo Wielkopolskę?

Nauczyciel przedstawia sytuację na ziemiach polskich w okresie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski. Przypomina ideę pracy organicznej oraz najważniejsze fakty z listopada i grudnia 1918 r., które doprowadziły do wybuchu Powstania. Następnie nauczyciel omawia przebieg najważniejszych wydarzeń od 27 grudnia 1918 r. do 16 lutego 1919 r. Uczniowie poznają kluczowe daty, nazwiska, miejsca najważniejszych walk.

Reprodukcje obrazów Leona Prauzińskiego ze zbiorów Biblioteki Narodowej

Dla zilustrowania opowieści nauczyciel może wykorzystać cykl obrazów Leona Prauzińskiego (dostępne online w wysokiej rozdzielczości w serwisie [Polona.pl](https://polona.pl/item/powstanie-wielkopolskie-1918-19,NzcwODg2MTc/) – <https://polona.pl/item/powstanie-wielkopolskie-1918-19,NzcwODg2MTc/>).

II. Kim byli Powstańcy?

Nauczyciel informuje uczniów, że o wyzwolenie Wielkopolski walczyły dziesiątki tysięcy ochotników. Aby zobrazować zróżnicowanie społeczne Powstańców, można posłużyć się danymi przedstawionymi przez prof. Janusza Karwata w artykule „Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Kilka uwag z perspektywy 100 lat” (<http://powstancywielkopolscy.pl/pl/history>): *Przeglądając niepełne informacje biograficzne, można bardzo ostrożnie przyjąć, że w połowie stycznia 1919 r. ok. 20-21% powstańców było robotnikami rolnymi, 18% robotnikami przemysłowymi, ok. 13-15% rzemieślnikami i kupcami, ok. 5% było bez zawodu (młodziacy ochotnicy), ok. 1,5-2% ziemianami i 1-2% przedstawicielami inteligencji. Największą grupę zawodową stanowili synowie gospodarzy i właściciele gospodarstw (ok. 36-38%), przy czym przeważali w tej grupie synowie włościan.*

Przytoczone przez nauczyciela dane pomagają uczniom zrozumieć, że Powstanie Wielkopolskie było polskim powstaniem narodowym, które połączyło we wspólnym wysiłku dziesiątki tysięcy osób (poza żołnierzami ochotnikami także osoby, które wspierały Powstanie od strony organizacyjnej i finansowej, np. sanitariuszki, lekarze, księża, harcerze, właściciele gospodarstw zapewniający żywność czy schronienie).

Alojzy Stepka – historia jednego z Powstańców spoczywających na Powązkach Wojskowych

Alojzy Stepka (1898–1989) walczył w Powstaniu Wielkopolskim w szeregach kompanii obornickiej. Brał udział w bitwach pod Romanowem, Czarnkowem, Jabłonowem, Chodzieżą, Ratajami, Ujściem i Nową Wsią. Kompania obornicka uczestniczyła w wojnie polsko-bolszewickiej. Stepka służył w Wojsku Polskim do 1939 r.

Nauczyciel prezentuje uczniom życiorys Alojzego Stepki, przytaczając fragmenty jego wspomnień, spisanych kilkadziesiąt lat po Powstaniu Wielkopolskim. Uczniowie analizują materiał źródłowy, dzięki czemu na konkretnym przykładzie poznają patriotyczne motywacje Powstańców Wielkopolskich. Nauczyciel może odtworzyć nagranie z udziałem Alojzego Stepki pochodzące z 1988 r. i dostępne w serwisie cyryl.poznan.pl (materiał o sygnaturze OBORNIKI_100_1_2_0001) lub przekazać uczniom do analizy fragmenty wspomnień, które spisał bohater (skany dostępne w ww. serwisie, sygn.: OBORNIKI_100_1_0003).

Fot. Janina Nasierowska-Bierzanek,
ze zb. Grażyny Urbaniak, cyryl.poznan.pl

Proponowane tematy do dyskusji z uczniami na podstawie fragmentów wspomnień Alojzego Stepki

**Dramat młodych Wielkopolan wcielanych do zaborczej armii oraz ich chęć wzięcia udziału
w walce o niepodległość Polski:**

*Jako 18-letniego młodzieńca wzięli mnie do 48 pułku piechoty [armii niemieckiej – przyp. red.] – a po przeszkoleniu przydzielili do 8 pułku grenadierów w Kostrzynie nad Odrą. Matka moja ze łzami w oczach [żegnała] mnie jako czwartego z rzędu syna, który wyrusza na wojnę [...]. Wysłano mnie z innymi kolegami na front zachodni [...]. **Były to dla mnie najokropniejsze chwile mego życia, gdyż zdawałem sobie sprawę, że zmusza się mnie do walki, która nie ma nic wspólnego ze sprawą Polski.***

**Koniec I wojny światowej, nadzieje Wielkopolan na niepodległość i powszechny charakter
Powstania:**

*W nocy z 18 na 19 grudnia 1918 roku dotarłem do mego domu rodzinnego. Rodzice moi byli bardzo zdziwieni, gdyż spodziewali się, że ja już nie żyję. [...] Mój brat Anastazy, który już wcześniej wrócił, witając mnie, rzekł: „Będziesz mi bardzo potrzebny – przybyłeś na czas. Robimy powstanie”. [...] Po spożyciu posiłku i krótkim odpoczynku brat objaśnił mi obecną sytuację i czym dysponujemy. Przekonałem się, iż całe społeczeństwo wielkopolskie bez względu na przynależność społeczną żyje tym zagadnieniem i jest gotowe do walki [...]. **Długoletnia walka z zaborcą, stosowany terror przez władzę germańską w stosunku do Polaków i głęboki patriotyzm Polaków** – to wszystko przyczyniło się do tego, że wszyscy Polacy jak jeden mąż bez różnicy przynależności klasowej włączyli się do walki z wiecznym wrogiem. Cześć i chwala po wieczne czasy naszym matkom z Wielkopolski, które od urodzenia swoim dzieciom wszczerpiły do duszy wielkie **poczucie patriotyzmu i miłości do swej Ojczyzny, nie zważając na szykany** [...].*

III. Dalsze losy bohaterów

Nauczyciel informuje uczniów, że wielu Powstańców Wielkopolskich po zwycięstwie opuściło rodzinny region i na stałe związało swoje życie z Warszawą. Wśród nich było wielu zawodowych żołnierzy i zasłużonych patriotów. **Nauczyciel przedstawia wybrane życiorysy weteranów spoczywających na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach** (uczniowie śledzą informacje biograficzne zawarte w kolorowych folderach). Na ich przykładzie pokazuje, jak udział w Powstaniu Wielkopolskim zdeterminował dalsze życie bohaterów. **Uczniowie zostają zachęcani do troski o narodowe miejsca pamięci. Kwatera Powstańców Wielkopolskich i Śląskich na Powązkach Wojskowych może być jednym z punktów wycieczki edukacyjnej do stolicy.**

Ze zbiorów Instytutu Poznańskiego

MARIAN BYLIŃSKI.

Żołnierz trzech powstań

Archiwum Marka Antonowicza

Marian Byliński (1902–1997) jako 16-letni harcerz wstąpił do ochotniczej Straży Ludowej – formacji, która odegrała znaczącą rolę w Powstaniu Wielkopolskim. Byliński walczył na terenie Poznania, a następnie także m.in. w Wągrowcu i Szubinie. W styczniu 1921 r. zgłosił się **na ochotnika do tworzących się oddziałów III Powstania Śląskiego**. Od 1939 r. brał udział w wojnie obronnej. Udało mu się uciec z niemieckiej niewoli. **W okresie okupacji działał aktywnie w podziemiu**, podczas Powstania Warszawskiego służył w Komendzie Placu Warszawa-Południe. Następnie trafił do obozu jenieckiego Sandbostel. Po wojnie wrócił do kraju.

JULIAN STACHURSKI.

Od dowódcy kompanii warsztatowej na Ławicy do majora pilota

Julian Stachurski (1895–1978) wspominał: *Na początkach lutego 1919 r. wstąpiłem do Wojsk Wielkopolskich w Poznaniu, otrzymując przydział do stacji lotniczej na Ławicy jako dowódca kompanii warsztatowej*. Stanowisko otrzymał ze względu na doświadczenia z armii rosyjskiej. **W czasie Powstania wykonywał loty wywiadowcze nad granicą polsko-niemiecką.**

Następnie Stachurski uczył się w Szkole Obserwatorów na Ławicy. Swoje umiejętności pilota doskonalił potem także w Warszawie, Dęblinie i Bydgoszczy. Później sam szkolił młodych pilotów. **We wrześniu 1939 r. na ochotnika zgłosił się do 36 Pułku Piechoty i aktywnie uczestniczył w obronie Warszawy**. W czasie okupacji działał w ruchu oporu, angażując się m.in. w działalność Bazy Lotniczej o kryptonimie „Łużyce”.

Fot. Marcin Łobaczewski

HELIODOR CEPA.

Od łącznościowca w Powstaniu Wielkopolskim do naczelnego dowódcy łączności

Gen. Heliodor Ceba (1895–1974) jako 19-latek został przymusowo wcielony do niemieckiej armii. W czasie I wojny światowej walczył w pododdziałach łączności. Po zakończeniu wojny **uciekł z wagonu transportującego dywizję do Gdańska, zabierając z sobą kilka sztuk broni, i wrócił w rodzinne strony. Karabin i trzy pistolety niebawem miały okazać się bardzo przydatne.** Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, Ceba wstąpił w szeregi jarocińskiego batalionu por. Bronisława Kirchnera. Uczestniczył w rozbrajaniu Niemców, a w rejonie Jarocina, Pleszewa i Ostrowa Wielkopolskiego organizował łączność. To właśnie z tym rodzajem wojsk związał całe swoje życie.

Źródło: Centralne Archiwum Wojskowe
Wojskowego Biura Historycznego

Delegacja służby łączności u marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego. Meldunek składa płk Heliodor Ceba. Na pierwszym planie – figura żołnierza biegnącego z meldunkiem, wręczona marszałkowi w imieniu wszystkich oddziałów łączności. Styczeń 1939 r.

Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, organizował i wyposażał w sprzęt łącznościowy oddziały walczące w III Powstaniu Śląskim. W wolnej Polsce pełnił funkcje sztabowe i dowódcze, m.in. jako komendant Centrum Wyszakowania Łączności (od 1932 r.), dowódca wojsk łączności Ministerstwa Spraw Wojskowych (od 1934 r.) i **naczelnym dowódcą łączności przy Naczelnym Dowództwie Wojska Polskiego** (1939 r.). Po wybuchu II wojny światowej Heliodor Ceba został internowany w Rumunii, skąd przedostał się do Francji, a następnie do Anglii. Wyznaczony na **szefa łączności**

Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, pełnił tę funkcję do końca wojny. W 1946 r. powrócił do kraju, a dwa lata później został awansowany do stopnia generała.

16 lipca 1951 r. gen. Heliodora Cepę **aresztowano w związku z akcją przeciwko przedwojennym oficerom Wojska Polskiego. W więzieniu spędził ok. 3,5 roku.** Następnie, pomimo znaczącego pogorszenia stanu zdrowia, gen. Ceba pracował w Instytucie Łączności i Polskiej Agencji Prasowej. Działal również społecznie w Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego. Generał poświęcił znaczną część życia staraniom o należne awanse i odznaczenia dla kombatan-tów, a także o poprawę ich sytuacji materialnej. **To dzięki jego zaangażowaniu na Cmentarzu Wojskowym wybudowano kwaterę Powstańców Wielkopolskich i Śląskich.**

Fot. Marcin Lobaczewski

Powstańcy Wielkopolscy:
bohaterowie, z których jesteśmy dumni

„Żywe Powstanie”. Zachęć uczniów do udziału w konkursie!

Instytut Poznański ogłasza konkurs dla uczniów szkół średnich pt. „Żywe Powstanie”.

Zadanie konkursowe: opisz sylwetkę wybranego powstańca lub przygotuj plakat naukowy (poster) przedstawiający Powstańca. Na plakacie możesz wykorzystać reprodukcje zdjęć, map, zdjęcia odznaczeń, pamiątkowych dokumentów etc. Źródłem wiedzy mogą być m.in. Muzeum Powstania Wielkopolskiego, Biblioteka Raczyńskich, Wirtualne Muzeum Historii Poznania www.cyryl.poznan.pl, serwis internetowy Biblioteki Narodowej www.polona.pl, serwis www.szukajwarchiwach.gov.pl czy Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa www.wbc.poznan.pl.

Uczestnicy mogą wybrać jedną z dwóch kategorii, czyli przygotować pracę pisemną lub plakat, i przesłać je **do 15 października 2019 r.** na adres: **Instytut Poznański, ul. Feliksa Nowowiejskiego 23/24A, 61-732 Poznań**. Na autorów najlepszych prac czekają atrakcyjne nagrody, a wszystkie prace opublikujemy na naszej stronie internetowej lub profilu facebookowym. Więcej informacji oraz regulamin konkursu można znaleźć na stronie www.poznanski.org/powstanie. W razie pytań zachęcamy do kontaktu z nami pod adresem instytut@poznanski.org lub numerem telefonu **782 685 090**.

Czapka weterana Powstania Wielkopolskiego.
Fot. Naczelny Mięczynski, ze zb. Marcina Nowakowskiego,
cyryl.poznan.pl

Organizator projektu:

Instytut Poznański to młody lokalny think tank zajmujący się sprawami miejskimi, samorządowymi, społecznymi, a także międzynarodowymi. **Naszą misją** jest wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i wzmacnianie oddolnej aktywności społecznej obywateli – w duchu poznańskiego etosu pracy i gospodarności. Pierwszym miejscem naszej działalności jest Poznań, ale perspektywa sięga poza granice miasta, a nawet kraju.

www.poznanski.org/powstanie

Darczyńca:

Sponsor renowacji:

Partner projektu:

Partnerzy:

- Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
- Wielkopolskie Muzeum Niepodległości
- Stowarzyszenie Kibiców Lecha Poznań
- Inwestycje dla Poznania